

Paolo Volponi

Visat núm. 19

(abril 2015)

per Gabriele Fichera

«Desitjava que Ulisses no arribés mai a Ítaca, que els vents del mar empenyessin la seva barca per sempre més cap al Pèlag, cap a un altre error i un altre descobriment.» Aquest autoretrat involuntari ens remet a una figura molt singular i decididament polièdrica del panorama artístic italià de la segona meitat del segle XX. Paolo Volponi, Ulisses incansable, heroi de la *curiositas* intel·lectual, no ha estat només un dels escriptors italians més significatius del segle passat, sinó també un important dirigent industrial a l'Olivetti d'Ivrea (Torí), un refinat i obstinat col·leccionista d'art i un combatiu parlamentari comunista (1983-1993).

Paolo Volponi neix a Urbino, la ciutat de Rafael, el 1924 —l'any que el feixisme italià va reforçar el seu poder de manera brutal— i mor a Ancona el 1994. La família de Volponi era d'origen camperol, i malgrat això el pare va poder arribar a petit empresari de la construcció amb la producció de maons. El jove Volponi, després d'uns quants anys no gaire brillants a escola, acaba els estudis de secundària el 1943. Pocs mesos més tard és cridat a fer el servei militar; però, per evitar allistar-se a l'exèrcit de Mussolini, s'uneix als partidaris de la Resistència antifeixista i hi participa. Durant els anys de la postguerra es llicencia en Dret. Semblava destinat a ser un advocat qualsevol, però la seva vida pren un altre camí en trobar-se dues grans figures culturals ben diferents: Carlo Bo i Franco Fortini. D'una banda, Volponi fa el seu debut literari amb un poemari intitulat *Il ramarro* (1948); de l'altra, contacta amb Adriano Olivetti, que el contracta per a la seva empresa i li confia projectes de recerca social al centre-sud d'Itàlia, fins al punt que el 1956 Volponi arriba a dirigir un sector creixent d'Olivetti, el dels serveis socials. A partir de 1954 el trobem a Roma, i l'any següent guanya el Premi Carducci amb el recull poètic *L'antica moneta* (1955), *ex aequo* amb Pasolini. Entre tots dos neix una gran amistat; ben aviat, Pasolini intueix el talent de l'amic i l'encoratja a escriure una novel·la. D'aquesta manera apareix la primera obra narrativa de Volponi, *Memoriale* (1962). No triga gaire temps a publicar *La macchina mondiale* (1965), amb la qual l'autor venç el prestigiós Premi Strega. Volponi treballa a l'Olivetti fins al 1971, quan, a un pas d'assumir el càrrec d'administrador delegat, n'és exclòs pel caràcter fortament innovador dels seus projectes. S'uneix breument a la FIAT dels Agnelli, però aviat el n'aparten per manifestar oficialment el seu suport polític al Partit Comunista Italià.

Durant aquesta etapa de dificultats relacionades amb la indústria, Volponi es dedica a escriure en cos i ànima. Després de la publicació de *Corporale* (1974), la seva novel·la per excel·lència, surten a la llum moltes més obres en prosa: *Il sipario ducale* (1975), una al·legoria de la Itàlia dels primers anys setanta, seguida d'un dolorós conflicte social i sacsejada per una violència furibunda, entre atemptats d'estat i terrorisme; *Il pianeta irritabile* (1978), una representació lúcida i visionària d'un món apocalíptic, en clau còsmica i fantàstico-científica; *Il lanciatore di giavellotto* (1981), amb la qual Volponi retorna als espais de la seva adolescència i reviu els anys del feixisme, que connecta amb els mites de la virilitat i de la competitivitat esportiva; la novel·la-assaig *Le mosche del capitale* (1989), i finalment *La strada per Roma* (1991, però escrit realment durant els primers anys seixanta). Mai no deixa enrere el seu compromís polític, com corroboren els reculls *Con il testo a*

fronte (1986) i *Nel silenzio campale* (1991). També convé assenyalar els assajos crítics reunits a *Scritti dal margine* (1994). En aquest cas Volponi alterna anàlisis detallades d'economia política, centrades en la crisi dels anys seixanta i en l'esgotament del *fordisme*, amb escrits que reviu en una connexió lírica i alhora racional amb el món de la natura, posat en perill des del triomf obtús del capitalisme artificial.

Dels temes principals explorats per Volponi durant més de quaranta anys d'escriptura en destaquen dos en essència: la natura i la indústria. D'aquesta manera s'explica també per què una de les bases de tota la seva recerca gira entorn de la qüestió del cos com a punt dolorós de mediació entre la història i l'individu —és un dels molts elements que l'agermanen amb Leopardi. Les primeres tres obres volponianes estan connectades, doncs, a la «mutació antropològica» que estreny la Itàlia de l'auge econòmic, en el moment que assistim a la transformació traumàtica d'un país agrícola en una potència industrial moderna. En aquest sentit és exemplar *Memoriale* (1962), el protagonista de la qual, Albino, un home patidor i sol, encarna totes les implicacions patològiques d'una metamorfosi social com aquesta fins a l'extrema alienació, produïda per la deshumanització de la fàbrica. No és menys important la recerca a *Corporale* (1974), amb elements estilístics d'una gran innovació formal, sobre el fi del cos humà i de la seva pretesa centralitat universal. Aquesta il·lusió es ridiculitza tant des de l'amenaça de la destrucció atòmica com des de la derrota dels lligams socials, en un món dominat per les falses necessitats generades per les lleis del profit. En una altra, i la darrera en tots els sentits, gran novel·la industrial de Volponi, *Le mosche del capitale* (1989), l'anàlisi del món contemporani reduït a mercaderia és encara més extensa i dramàtica. Fracassats, pel cap baix en el sentit d'una derrota històrica evident, els impulsos de renovació social que havien recorregut i afectat el segle XX, Volponi secciona, sempre des d'una òptica visionària i deformant, el món capitalista dominat per les finances i pels diners que produeixen més diners. La mercantilització total de l'existència és convertida en l'horitzó desesperat des del qual observa el trasbalsament de cada intercanvi virtuós possible entre la natura i la indústria, l'art i l'artifici, la poesia i l'existència humana.

La darrera paraula de Volponi, suspesa entre el final de la narració —«Madame Bovary és morta» o «La narració és el taulell del supermercat»— i la victòria de les màquines «malignes», perquè es mouen per les lleis del profit i de l'aprofitament, sembla que realment no conservi cap esperança. No obstant això, és precisament aquesta paraula, en la seva dissolució entre utopia desmitificant, força conflictual i felicitat poètica, una de les paraules més carregades d'esperança que haguem pogut sentir fins ara.

Traduït per Sara Serano Valenzuela